

De KNNV-afdeling Wageningen e.o. heeft het Renkumse beekdal geheel geïnventariseerd. In drie omvangrijke rapporten is de flora en fauna van dit beekdal beschreven en daar zijn concrete beheersadviezen aan toegevoegd. De resultaten van de inventarisatie staan centraal op de publieksdag die in september wordt georganiseerd (zie www.knnv.nl/wageningen).

Het Renkumse beekdal in kaart gebracht

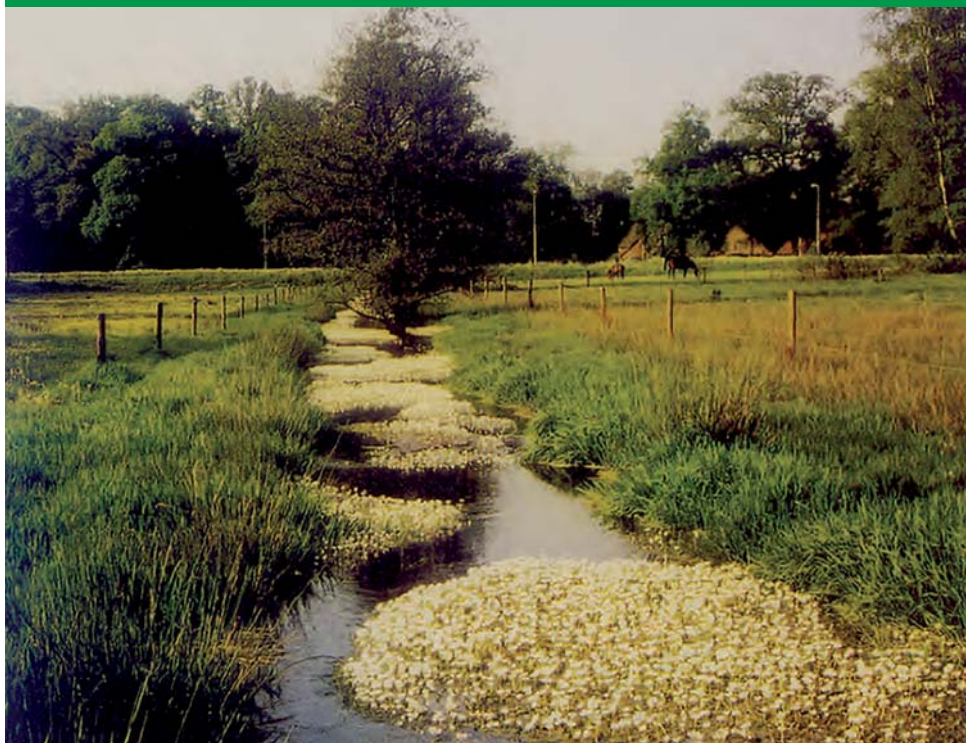
Het Renkumse beekdal is één van de vele droge dalen op de Zuidelijke Veluwe. Het is een erosiedal, ontstaan in de periode van de twee laatste ijstijden (Saalien en Weichselien) door afstromend smeltwater over de spoelzandvlakte van Wolfheze. Vooral tegen het einde van de laatste ijstijd werd het dal uitgesleten, doordat het smeltwater niet in de nog bevroren ondergrond weg kon zakken. Toen de grond later ontdooide kon het water erin zakken, zodat een droog dal ontstond. Nog later, in de warmere periodes, ontstonden her en der veenplekken, waar wat waterige stroompjes tussen liepen. Pas vanaf de zestiende eeuw, heeft men in het dal het stelsel van beken aangelegd dat ook nu nog als de Renkumse beken bekend staat.

Het gaat om drie beken, die min of meer naast elkaar van noord naar zuid stromen. De Molenbeek en de Oliemolenbeek lopen respectievelijk langs de oostzijde en de westzijde van het dal. In het midden loopt de Halveradsbeek, die wordt gevoed door kwel uit het lage deel van het dal. De Molenbeek en de Oliemolenbeek zijn zogenaamde sprengbeken, wat betekent dat ze gevoed worden vanuit sprengkoppen: gegraven bronnen op vochtige plekken in de dalwand. Deze beken werden vanaf de zestiende eeuw aangelegd om er watermolen mee aan te drijven. Het grondwater stond toen echter veel hoger; door grondwaterwinning ten behoeve van de drinkwatervoorziening en de industrie is het peil sterk gezakt.

De laatste jaren zijn de beken weer beter watervoerend, als gevolg van natte winters, verminderde grondwateronttrekking en beter onderhoud van de beekbodem. Deze bodem moet steeds waterdicht gehouden worden, omdat het water anders in de

De middenloop van de Renkumse beek is geïnventariseerd in 1999.

FOTO H.L. VAN DEN BRINK

grond zakt. Ook vroeger werd dit al gedaan en wel met leem.

Momenteel is het Renkumse beekdal geregeld in het nieuws omdat het een van de weinige kansrijke verbindingswegen tussen de Veluwe en de uiterwaarden vormt.

De werkgroep 'Hert aan de Rijn' laat in zijn gelijknamige rapport uit 1998 de wenselijkheid zien van deze uitbreiding van het leefgebied voor Edelhert en kleinere diersoorten. In de provinciale beleidsnota *Veluwe 2010* wordt 'de Renkumse Poort' aangewezen als robuuste verbinding tussen de Veluwe en de Neder-Rijn. Het belang van deze verbinding en van een natuurlijk beek-

dallandschap wordt zo groot geacht dat er momenteel zelfs een industrieterrein, aan de Beukenlaan in Renkum, voor wordt gesloopt, uniek in Nederland!

DRIE INVENTARISATIES

Op grond van deze overwegingen leek het Renkumse beekdal aan de KNNV afdeling Wageningen e.o. in 1998 een aantrekkelijk gebied voor een brede inventarisatie. Bovendien was het een mooi natuurgebied, op kleine afstand van Wageningen. De IVN afdeling Zuidwest Veluwe was vanouds eveneens zeer betrokken bij de beken en heeft een speciale werkgroep die de beken

De zuidelijke deel van de Renkumse beek is onderzocht in 2001-2001.

FOTO D.PRINS

satie met Staatsbosbeheer af te spreken, maar de durf werd beloond: er meldden zich vierendertig deelnemers die in 1999 het middelste deel van het beekdal gingen inventariseren op een breed scala aan organismen, variërend van mossen en planten tot sprinkhanen. Dat we ons toen niet realiseerden dat dit geheel een vervolg zou krijgen, bleek wel uit de titel van het eerste rapport: Inventarisatie van het Renkumse beekdal, terwijl het alleen om het middelste deel ging. Het geheel beviel zo goed dat in 2001-2002 het zuidelijk deel tot aan de Neder-Rijn werd geïnventariseerd door negenenveertig deelnemers en ten slotte in 2005 het meest noordelijke deel door tweeënvijftig deelnemers. De deelnemers-aantallen wijzen op een stijgende belangstelling voor dit soort brede inventarisaties. Onder de deelnemers waren niet alleen ervaren inventariseerders, maar ook beginners. Hierdoor had ons project ook een

schoont. Dit had geen territoriumgevecht tussen KNNV en IVN tot gevolg, maar leidde integendeel tot een vruchtbare samenwerking tussen de beide afdelingen. Het leek een waagstuk om deze inventari-

educatieve functie. Bovendien bevorderde het de samenwerking tussen de afdelingsleden.

VERRASSENDE VONDSTEN

Wie de drie rapporten naast elkaar legt, ziet bijna dezelfde omslag. Alleen de kleur van een decoratieve balk verschilt: groen voor de bossen van het middelste deel, blauw voor het waterrijke zuidelijke deel en paars voor het droge noordelijke deel met de aangrenzende hei. Dat geeft het uitgebreide scala aan biotopen langs de huidige en voormalige beekloop goed weer. Van noord naar zuid zijn dat achtereenvolgens het brongebied in de omgeving van een natte landbouwenclave, de drooggevalen bovenloop met hei en droog bos ter weerszijden, rijker loof- en naaldbos in het middelste deel, vervolgens drassig grasland en ten slotte een uiterwaard.

Mede door die afwisseling is het beekdal bijzonder rijk aan soorten. Nu de drie rapporten af zijn, kan voor het eerst ook een totaal aantal soorten voor het hele Renkumse beekdal gegeven worden. In de tabel staan de onderzochte groepen organismen en de aantallen gevonden soorten vermeld, zowel in de deelgebieden als, voor zover mogelijk, in het gehele beekdal.

Tabel 1 Aantallen gevonden soorten in het Renkumse beekdal.

n.v.t.: niet geïnventariseerd

() : niet systematisch geïnventariseerd, maar op grond van losse waarnemingen

groep	1999 RB Midden	2000-01 RB Zuid	2005 RB Noord	RB geheel
planten	294	461	278	559
mossen	66	87	87	119
paddenstoelen	n.v.t.	286	173	
zoogdieren	(8)	17	27	31
broedvogels	55	79	49	92
vissen	(2)	13	n.v.t.	
amfibieën	(1)	3	2	3
reptielen	(2)	2	4	4
sprinkhanen	11	14	11	18
libellen	(7)	24	22	28
wantsen	n.v.t.	14*	103	
dagvlinders	20	23	19	28
bijen	30	n.v.t.	n.v.t.	
graaf- en bladwespen	n.v.t.	n.v.t.	44+8	
kevers	n.v.t.	n.v.t.	239	
beekfauna	>50	n.v.t.	n.v.t.	
landslakken	n.v.t.	50	n.v.t.	

* in de periode 1991-2002 zijn hier 225 soorten waargenomen

Het is uiteraard niet mogelijk alle vondsten hier weer te geven; de complete gegevens zijn in de drie rapporten van resp. 113, 126 en 167 pagina's te lezen. In dit artikel bieden we slechts enkele 'krenten uit de pap.' Verrassend was de vondst van Zevenster op enkele plaatsen in het beekdal. Het betrof hier niet de verwilderde tuinplant (*Trientalis borealis*), maar de Europese vorm (*Trientalis europaea*). In de Oliemolenbeek beek en de Halveradsbeek kwam over een uitgebreid gebied Klimopwaterranonkel voor. Op een vochtige plek langs de Oliemolenbeek groeide Paarbladig goudveil. In de droge bedding van de Molenbeek beek werd Klein wintergroen gevonden op een plaats die ook in 1976 al werd beschreven. In de natte zuidelijke delen van het beekdal bleken Krabbenscheer en Brede waterpest aanwezig. Ook de bermen waren hier bloemrijk, zoals de vondst van Beemdtkroon, Rapunzelklokje, Veldsalie en Korenbloem laat zien. Een groot aantal mossen is op naam gebracht, waaronder Beekdikmos, een zeldzame soort van bronbossen. Een andere zeldzame soort, Kwastjesmos, werd op twee plaatsen in het beekdal gevonden. Echt vetmos, een weinig algemeen levermos en een karakteristieke pionier van open plekken in lemig zand, kwam langs de oever van de Molenbeek voor. Heel bijzon-

der was de vondst van enkele vierkante decimeters grasland met Rietdakmos, temidden van Purpersteeltje, Klauwtjesmos, Gewoon draadmos en Gewoon peer-mos. Bij de Bosbeek kwam ook een tiental plantjes van het uiterst zeldzame Gewoon appelmos voor. Wel heel onverwacht was het voorkomen van Draadjespeermos op een roestig ijzeren vlechtwerk bij een duiker onder de spoorlijn. Deze soort is verder slechts bekend van de met zink verontreinigde grond in de Kempen. Vooral de oevers van de nieuw gegraven poel waren rijk aan zeldzame pioniermossen, zoals Klein rimpelmos en Klein smaltandmos. Het zuidelijk deel was rijk aan paddenstoelen, zoals blijkt uit het aantal van 286 soorten, waaronder negenentwintig Rode Lijst-soorten, die in een klein gebied werden aangetroffen. Met name het aanwezige elzenbroekbos leverde een aantal leuke en karakteristieke soorten op.

Bij de negenentwintig soorten zoogdieren die in het gehele beekdal voorkomen, horen Boommarter, Das, Ree, Edelhert en Wild zwijn. De nabijheid van de bossen van de Veluwe speelt hier ongetwijfeld een belangrijke rol.

Ook de broedvogelstand is zonder meer goed te noemen. Door de grote variatie in biotopen is er een groot aantal soorten gevonden, variërend van Wespendif, Ransuil, Nachtzwaluw, Roodborsttapuit, Boomleeuwrik en vier soorten spechten tot Bergeend, Mandarijneend, Waterral, Watersnip, Rietzanger en Bosrietzanger. Ook het boegbeeld van de beken, de IJsvogel, ontbrak niet.

Met de vissen was het minder goed gesteld. De kroonjuwelen van de beken: Beekprik en Beekforel, schitterden, maar helaas door afwezigheid. Wel troffen we relatief veel Driedoornige stekelbaarzen aan in de Oliemolenbeek. In de plassen van de uiterwaard was een redelijk diverse visfauna aanwezig met Baars, Kroeskarper, Rietvoorn en Zeelt.

De reptielenstand omvatte Zandhagedis, Levendbarende hagedis, Ringslang en Hazelworm; er werden geen Adders of Gladde slangen gezien. De amfibieënstand was mager: slechts Pad, Bruine en Groene kikker werden waargenomen.

De insecten zijn uitgebreid onderzocht. Van de dagvlinders is de zeldzaamste soort wel een Grote vos, maar verder werd een redelijk groot aantal soorten gezien, waaronder enkele exemplaren van het Heideblauwtje, de Heivlinder, Kommavlinder. Bruine vuurvlinder en het Bruin blauwtje. Van sprinkhanen werden zowel de soorten van natte biotopen, zoals Kustsprinkhaan, Greppelsprinkhaan, Gewoon en Zuidelijk

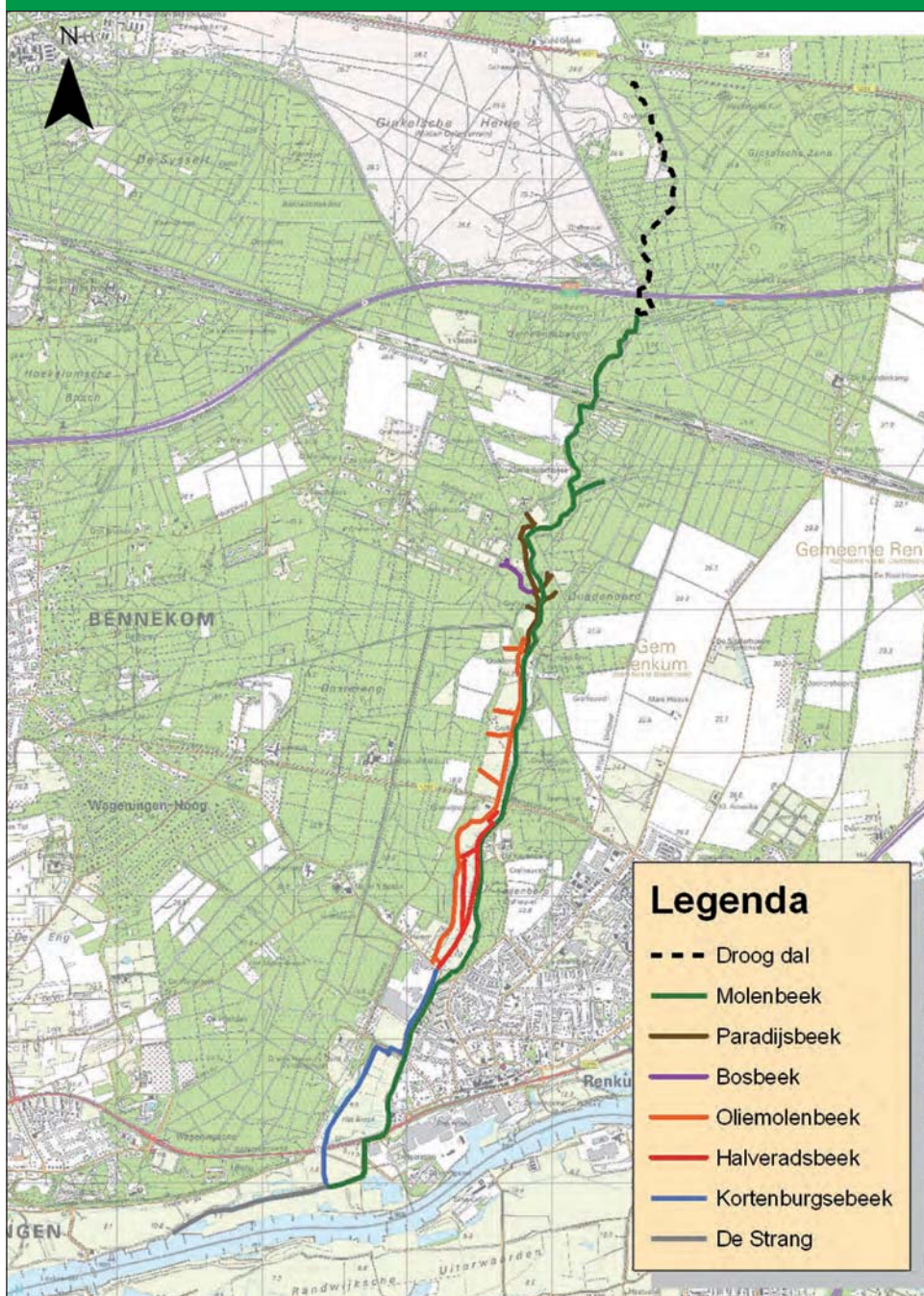
spitskopje en Zeggedoorntje, als de soorten van drogere milieus, zoals Heidesabelsprinkhaan, Knopspruitje en Snortikker gevonden. Bij het libellenonderzoek werden interessante soorten gezien als Weidebeekjuffer, Rivierrombout, Glassnijder, Tengere pantserjuffer en Bruine winterjuffer. Voor de lijsten van aangetroffen bijen, wespen, kevers, wantsen, beekfauna en landslakken verwijzen we naar de drie rapporten; de lijsten zijn van een imposante lengte!

VAN DE VELUWE NAAR DE RIJN OVER EEN VOORMALIG INDUSTRIEGEBIED!

Zoals uit de bovenstaande opsomming wel blijkt, heeft het beekdal een grote natuur-

waarde. Gaande van noord naar zuid lag er echter een stevige barrière voor migrerende dieren in de vorm van het industrieterrein Beukenlaan, direct ten westen van Renkum, ter grootte van twaalf hectare. De beken waren hier deels ondergronds geleid om pas weer ten zuiden van het industrieterrein door de natte graslanden van het Broek verder te stromen naar de Renkumse Benedenwaard. Aan deze onderbreking gaat nu een eind komen. Het industrieterrein wordt gesloopt en de bedrijven verhuizen in overleg met de ondernemers naar elders. Het terrein wordt teruggegeven aan de natuur, een bijzondere gebeurtenis in Nederland! Omwonenden en vertegenwoordigers van diverse organisaties, waaronder de KNNV-afdeling Wageningen e.o.,

De Renkumse beken. KAART: CARLO VAN RIJSWIJK

zijn in een klankbordgroep geraadpleegd over de toekomstige ontwikkeling van het gebied. Zoals gebruikelijk kwamen er erg veel wensen op tafel, waaruit gekozen moest worden. De aanvankelijke plannen behelsden vrij veel recreatieve elementen, zoals een wandelpad dwars door het beekdal. Dat pad, dat de natuurfunctie sterk zou schaden, is er gelukkig niet gekomen. De wandelpaden zullen nu langs de randen worden gelegd, van waaruit men het beekdal uitstekend kan overzien. Het uiteindelijke inrichtingsplan behelst verder onder andere herstel van het oorspronkelijke reliëf van het dal, dat door vergraving ernstig was aangetast. Ook zullen de beken hun oorspronkelijke loop terugkrijgen. Het industriële verleden zal zichtbaar blijven

van het dal als ecologische verbinderoute niet zullen belemmeren. Dat kan dus ook..... Uiteindelijk zal het als natuur ingerichte gebied worden overgedragen aan Staatsbosbeheer, dat het met hooilandbeheer zal ontwikkelen tot vochtig schraal grasland. Als alles goed gaat zal de overdracht in december 2008 plaatsvinden. De corridor van de Veluwe naar de Neder-Rijn lijkt zo weer een stapje dichterbij gekomen. Er zijn echter onderweg nog diverse barrières voor trekkende dieren: de N224 (de oude weg Ede-Arnhem), de A12, de spoorlijn, de N225 (de provinciale weg van Wageningen naar Renkum). De plannen voor een ecoduct over de A12, iets ten westen van Wolfheze, zijn ver gevorderd. Voor de overige knelpunten moeten nog

INVENTARISATIERAPPORTEN

De rapporten van de inventarisatie van het zuidelijke en het noordelijke deel van het Renkumse beekdal zijn te bestellen bij de KNNV-afdeling Wageningen, door overmaken van het vereiste bedrag op giro 1010176 ten name van Penningmeester KNNV-afdeling Wageningen en omstreken te Wageningen:

€ 15,- voor Renkumse Beekdal Zuid onder vermelding RBZuid

€ 15,- voor Renkumse Beekdal Noord onder vermelding RBNoord

Mogelijk komt er een CD ROM waarop alle drie de rapporten staan. Inlichtingen bij de secretaris Els Creutzberg (e.creutzberg@hetnet.nl).

De noordelijke deel van de Renkumse beek is geïnventariseerd in 2005. FOTO: D.PRINS

Literatuur

BURGSTEIJN, K., F.LEUSINK EN R. SCHAAFSMA (1997), *Wandelen in het Renkumse beekdal*. IVN-afdeling Zuidwest Veluwezoom.
Dienst Landelijk Gebied (2005). *Renkums beekdal. Herinrichting bedrijventerrein Beukenlaan*. Provincie Gelderland (2000), *Veluwe 2010, een kwaliteitsimpuls!*
SANDERS, G.M., G.M. BAX, C.F. VAN DE BUND, C.C. VAN RIJSWIJK EN R.J. SCHAAFSMA (2000), *Inventarisatie van het Renkumse beekdal in 1999*. KNNV/IVN, Wageningen.
SANDERS, G.M., G.M. BAX, W.J. BOSCH, C.C. VAN RIJSWIJK EN R.J. SCHAAFSMA (2003), *Inventarisatie van het zuidelijk deel van het Renkumse beekdal en de Renkumse Benedenwaard in 2001 en 2002*. KNNV/IVN, Wageningen.
SANDERS, G.M., G.M. BAX, W.J. BOSCH EN C.C. VAN RIJSWIJK (2006), *Inventarisatie van het meest noordelijke deel van het Renkumse beekdal in 2005*. KNNV afdeling Wageningen e.o.
SCHAAFSMA, R. (2004), *Wandelingen rond Wageningen in het voetspoor van Hemmo Bos*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.
WIECHERINK, D.D. EN R.N. DE JONG (1998), *Hert aan de Rijn*. Buro Hemmen.

door middel van enige eenvoudige markeringpunten. Zo worden bijvoorbeeld midden in het dal enkele funderingspalen van de grootste papiermachine van Van Gelders papierfabrieken intact gelaten. Ook wordt er op twee plaatsen waar vroeger een watermolen heeft gestaan, een 'molengoot' in de beek aangebracht. Op de plekken waar een aan te leggen wandelpad het voormalige cellulosemagazijn van Van Gelder en de fabriek van Vredestein kruist, zullen betonnen platen aan de vroegere fabrieksfunctie herinneren. En verder zal een deel van de muur van de papierfabriek langs de Hartenseweg gespaard worden om als expositiewand te dienen, mogelijk ook als nestplaats voor vogels en insecten. Allemaal recreatie-elementen die de functie

oplossingen gevonden worden. Men denkt aan het autoluw maken van wegen of het aanbrengen van overgangen. Al met al zal het nog even duren voor de Edelherthen moeiteloos van de Veluwe naar de uiterwaarden kunnen trekken. Het begin is echter gemaakt!

Gerrit Bax en Geoske Sanders zijn enthousiaste veldbiologen, die niet alleen zelf graag inventariseren, maar die zich ook als lid van de Inventarisatiecommissie van de afdeling Wageningen e.o. bezig houden met het opzetten van brede inventarisaties.